

-
- проектирования/ В.С. Михалевич., Н.З. Шор. // В кн.: IV Всесоюзн. математический съезд.Л.– ЛГУ, 1961. – 91с.
11. Михалевич В.С. Экономико-математическое моделирование деятельности флота и портов/ В.С. Михалевич, А.А Бакаев, В.С. Петухов, В.Л. Ревепко, С.Н. Кочура. М.: Транспорт, -1986. 287с.
 12. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації/ А.Ф. Гойко.-К.: ВІРА-Р, 1999, -320с.
 13. Єрмошкіна О.В. Формування джерел інвестиційних ресурсів підприємства в умовах розвитку фінансового ринку/ О.В. Єрмошкіна // Академічний огляд. Дніпропетровськ. -2001. -№2. - с.52-59.
 14. Соболевська Л.І. Урахування природоохоронних факторів при розробці інвестиційних проектів / Л.І. Соболевська // Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем. Збірник наукових праць. Вип.5.- К.: МННЦ ІТiС НАНУ, 2003. – с. 129-136.

УДК 330.4:336.276

Ю.М. Матвєєва

Взаємозв'язок макроекономічних факторів держави та відносних показників державного зовнішнього боргу

У статті розглянуті макроекономічні фактори держави, які впливають на зміни показників державного зовнішнього боргу. Описані шляхи зменшення суми зовнішніх державних запозичень шляхом змін економічних показників державного бюджету України.

Ключові слова: зовнішній державний борг, валовий внутрішній продукт, дефіцит державного бюджету, доходи і видатки державного бюджету.

In the article macroeconomic factors of the state which influence external public debt indicators are considered. Ways of reduction the external public loans sum by changes of economic indicators Ukraine state budget are described.

Keywords: external public debt, Gross Domestic Product, deficit of public budget, incomes and expenses of the public budget.

Вступ. На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин вагома роль відводиться міжнародним фінансовим потокам. Для подолання негативних явищ в економіці і виконання покладених на державу функцій Уряд залучає всі можливі фінансові ресурси, а також здійснює зовнішні та внутрішні запозичення.

Тенденція динаміки державного боргу України зводиться до того, що за останні роки рівень державних запозичень, а особливо зовнішніх, незмінно зростає як в абсолютних, так і у відносних показниках. Такий процес є результатом економічних коливань світового масштабу, а також державних економічних спадів, що впливають на соціально-економічний рівень держави та гальмують економічний розвиток. Для подолання небажаних наслідків, таких як значний дефіцит державного бюджету, дефіцит платіжного балансу, регулювання курсу валют та інше, державі необхідні додаткові фінансові ресурси.

У структурі державного боргу значну питому вагу має прямий та гарантований державою зовнішній борг. Тому важливо простежити зміни у значеннях макроекономічних факторів та розвиток фінансових процесів, які прямо та опосередковано впливають на зміни зовнішніх державних запозичень.

Запозичуючи фінансові ресурси на внутрішньому ринку, держава, можна сказати, запозичує кошти у себе, тому кількість грошей в країні не змінюється. Ситуація з запозиченнями на світовій арені, а саме у інших держав, іноземних фінансово-економічних організацій, має інший характер впливу на соціально-економічний стан країни-

боржника. Тому необхідно звернути увагу на боргову політику держави, управління державним боргом, а особливо управління зовнішніми державними запозиченнями.

Зважаючи на сказане вище, необхідно зауважити, що розгляд та аналіз проблем зовнішніх запозичень держави є вкрай необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча проблему державного боргу досліджували багато вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, вона не втратила своєї актуальності. Кожен окремих вчений, базуючись на основних економічних законах, має своє індивідуальне бачення закономірностей розвитку економічних процесів, пов'язаних із міжнародними фінансовими потоками, а саме із зовнішніми запозиченнями.

Розгляд та аналіз основних питань статті базуються на роботах відомих вчених-економістів, таких як К.Р. Макконела, С.Л. Брю (їх відома робота «Економікс») [1] та на дослідженнях таких вчених як Г.В. Кучер [2] і А.Н. Сухарєв [3].

Метою статті є дослідження макроекономічних факторів, які впливають на відносні показники зовнішнього державного бюргу України та підходів до управління зовнішньою заборгованістю на основі макроекономічного прогнозування.

Постановка завдання. Зовнішній державний борг може бути як небезпечним, так і безпечним. Рівень безпечності визначають не абсолютні, а відносні показники. Так, якщо темп зростання економіки більший, ніж темп росту державного боргу, то борг економіці держави не загрожує, а якщо ж темп росту економіки

низький, то державний борг перетворюється на проблему, яку потрібно негайно вирішувати.

З одного боку небезпека зовнішнього державного боргу не може бути загрозою банкрутства держави. Підтвердженням цього є те, що сума боргу не тільки погашається, а й рефінансується, тобто Уряд держави випускає нові цінні папери на здійснення нових запозичень з метою виплати вже існуючих, таким чином пролонгуючи термін повної виплати запозичених коштів. Крім того, для виплати накопичених боргів держава може підвищити податки або здійснити емісію коштів. Кожний із цих методів має як позитивні, так і негативні наслідки. Небезпека зовнішнього державного боргу проявляється у наступному: зовнішній державний борг впливає на ефективність економіки шляхом впливу на виробничий сектор, тому що відволікаються кошти на погашення боргу та на його обслуговування; в результаті підвищення податків відволікаються кошти з приватного сектору до державного; відбувається витіснення інвестицій в короткостроковому періоді та зменшення державних заощаджень у довгостроковому; перекладається тягар виплат за зовнішніми державними запозиченнями на наступні покоління; відбувається перерозподіл ВВП країни за кордон у процесі обслуговування боргу.

Враховуючи вказане вище розкриємо причинно-наслідковий зв'язок макроекономічних факторів та відносних величин державного зовнішнього боргу.

Виклад основного матеріалу. Зовнішній державний борг складне явище, яке передусім потребує детального вивчення та аналізу. Державні видатки, кошти, за рахунок яких здійснюється фінансове забезпечення виконання покладених на державу функцій, покриваються доходами державного бюджету. Якщо ж видатки державного

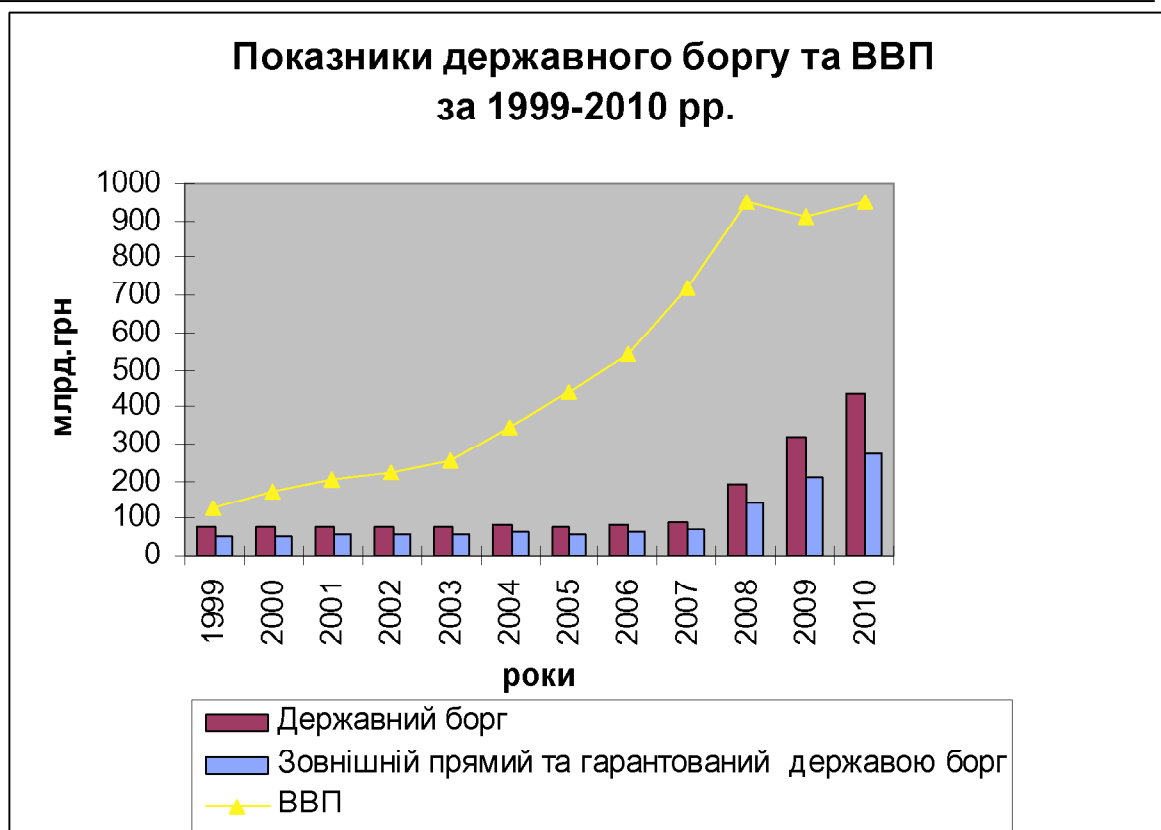
бюджету перевищують доходи державного бюджету то виникає державний дефіцит, який потрібно фінансувати. Фінансуватися державний дефіцит може за рахунок грошової емісії, що є одним з найпростіших, але неефективних методів. Грошова емісія може призвести до росту інфляції, наслідком якої може бути підрив стимулів довгострокового інвестування, тому що знецінюються заощадження як населення, так і підприємств, відбувається стрімка девальвація національної валюти. Тобто грошова емісія може спричинити ще більший дефіцит. Надійним методом фінансування бюджетного дефіциту є державні запозичення, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

На сьогоднішній день Україна має достатньо високий рівень зовнішнього державного боргу. Його стрімке збільшення відбулося в період з 2008 по 2010 роки.

Нижче на діаграмі (рис. 1) можна простежити динаміку розвитку державного боргу в цілому, зовнішніх державних запозичень та ВВП.

На сьогодні за даними Міністерства фінансів України державний та гарантований державою борг України становив 433,80 млрд. грн. або 54,63 млрд. дол. США, в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 278,95 млрд. грн. (64,3% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 35,13 млрд. дол. США.

Протягом січня 2011 року сума державного та гарантованого державою боргу України збільшилася у гривневому еквіваленті на 1,57 млрд. грн. (0,36 %), в основному, за рахунок зростання курсів іноземних валют до гривні та довіпуску ОЗДП 2010 року в обсязі 500 млн.дол.США.

Джерело: МФУ та Державний комітет статистики України [4, 5]

**Рис.1 Показники державного боргу та ВВП
за 1999-2010 рр.**

Державний зовнішній борг збільшився на 1.71 млрд. грн. (0,94%).

Таким чином, на кінець 2010 року загальний рівень державного боргу збільшився до 47,25% від ВВП, а рівень прямого та гарантованого державою зовнішнього боргу збільшився до 30,25% від ВВП. Для України такі цифри є значними, тому треба дослідити причини, що призвели до таких результатів та виявити шляхи поліпшення ситуації, що виникла [5].

Як зазначалося вище, запозичення державою здійснюються в першу чергу для покриття розриву між видатками та доходами державного бюджету. Відповідно до Бюджетного кодексу України частково за рахунок зовнішніх державних запозичень покривається бюджетний

дефіцит України. Отже бюджетний дефіцит може впливати як на зменшення, так і на збільшення зовнішнього боргу країни.

Бюджетний дефіцит як економічне явище викликає неоднозначне відношення до свого існування. З одного боку, вчені наголошують на позитивних зрушеннях економіки, причиною яких є бюджетний дефіцит. Інші вчені визначають бюджетний дефіцит як стовідсотково негативне явище. Аналіз економіки розвинутих країн показує, що державні бюджети цих країн дефіцитні, але це не заважає їм бути економічно розвинутими країнами. Якщо держава намагається щорічно затверджувати бездефіцитний бюджет, вона цим може посилити циклічні коливання економіки, як результат скорочення бюджетних витрат та збільшення податків. Але необхідно зауважити, що для країн, які розвиваються, бюджетний дефіцит може негативно вплинути на економічний розвиток. Тому треба обов'язково пам'ятати про довгострокові завдання бюджетної політики, і, спираючись на це, виконувати поточні завдання.

Отже, зменшуючи бюджетний дефіцит ми можемо зменшити і зовнішній державний борг.

У табл. 1 наведені показники державного бюджету України.

З табл. 1 та наведеного нижче графіку (рис. 2) видно, що за період 2006-2010 років бюджетний дефіцит державного бюджету України значно зріс. На це вплинув, у першу чергу, спад на світовій фінансовій арені, що мало, у свою чергу, і негативний вплив на економіку нашої держави. Також на збільшення бюджетного дефіциту вплинуло неефективне використання кредитів та безконтрольність цього процесу, несприятливий інвестиційний клімат, девальвація гривні та ін.

Таблиця 1

Показники державного бюджету України

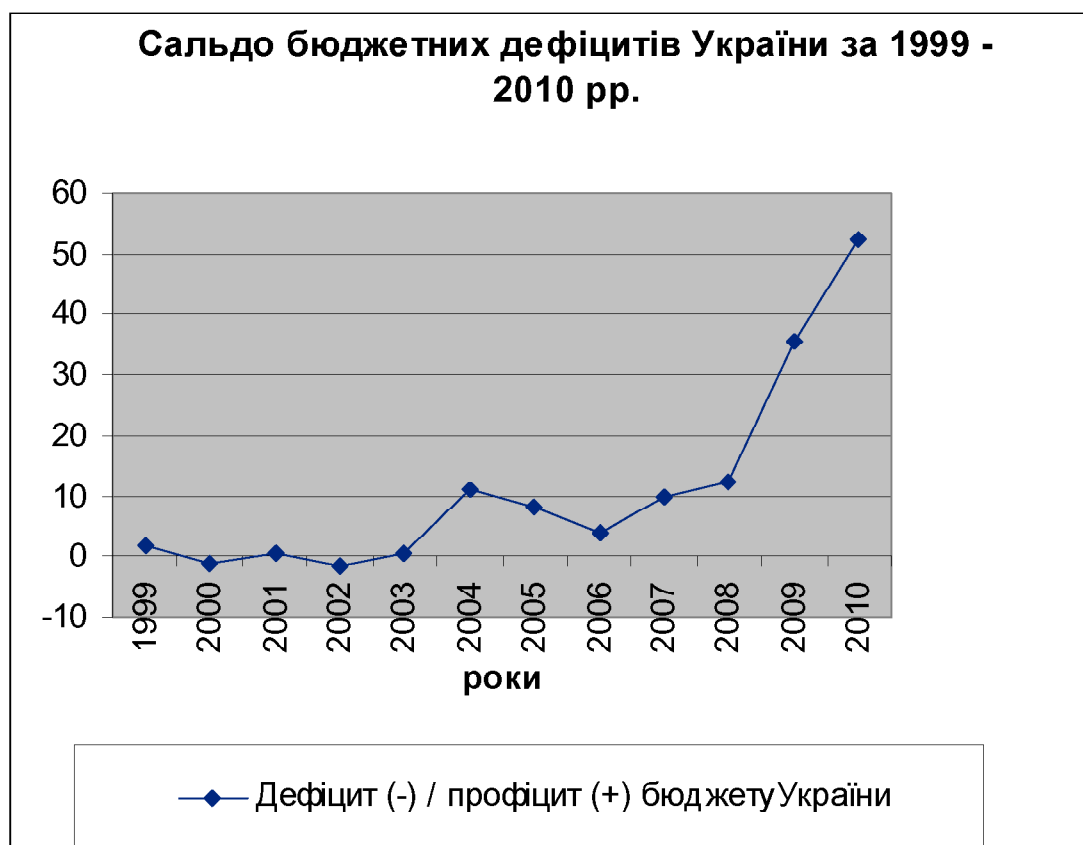
(млрд. грн.)

Роки	Дефіцит (-))/ профіцит (+) Бюджету України	Видатки бюджету	Держав- ний борг	Зовнішній прямий та гарант. державою борг	ВВП
1999	-1,90	34,8	79,54	51,38	130,44
2000	1,00	48,1	77,02	52,25	170,07
2001	-0,60	55,5	74,63	54,34	204,19
2002	1,60	60,3	75,73	54,34	225,81
2003	-0,50	75,8	77,53	57,01	257,34
2004	-11,0	102,5	85,40	64,45	345,11
2005	-7,95	112,98	78,15	58,96	441,45
2006	-3,78	137,11	80,55	63,94	544,15
2007	-9,84	174,25	88,74	69,94	720,73
2008	-12,50	241,49	189,41	142,74	948,06
2009	-35,52	242,44	317,90	212,77	913,35
2010	-52,24	266,73	432,24	276,75	951,71

За даними МФУ та Держкомстату України [4, 5]

Є низка важливих причин, через які зменшення бюджетного дефіциту є задачею не з легких. Для виконання всього об'єму функцій, покладених на державу, потрібні значні фінансові ресурси. Тому різке скорочення деяких видів витрат може негативно вплинути на економічний розвиток. Деякі обов'язки держави накопичуються десятиріччями і не підлягають скороченню, тому що це може зашкодити інтересам громадян та впливових структур. Деякі витрати можуть

різко збільшуватись, щоб покрити небажані коливання в економіці.

Джерело: МФУ та Державний комітет статистики України [4, 5]

Рис. 2. Сальдо державних бюджетів України за 1999-2010 рр.

Макконелл К.Р. і Брю С. Л. в роботі «Економікс» запропонували три концепції бюджету, де висвітлюється роль бюджетного дефіциту і відповідно державного боргу.

Коротко розглянемо дані концепції та їх наслідки на економіку:

1. Щорічно збалансований бюджет.
2. Циклічно збалансований бюджет.
3. Функціональне фінансування.

На думку вищезгаданих вчених щорічно збалансований бюджет збільшує коливання ділового циклу. Для прикладу вони припустили, що економіка зіткнулася із затяжним безробіттям та падінням доходів. Звісно, у таких обставинах податкові надходження автоматично скорочуються. Для прийняття збалансованого бюджету Уряду потрібно або підвищити ставки податків, або зменшити державні витрати, або і те, й інше. Такі заходи мають обмежувальний характер. Подібна політика ще більше знижує, а не підвищує ріст економіки. Також щорічно збалансований бюджет сприяє підвищенню інфляції.

Ідея циклічно збалансованого бюджету припускає, що Уряд проводить антициклічну політику і в той же час забезпечує збалансованість бюджету. Звітний період може обмежуватися не рамками року, а рамками економічного циклу. Негативним аспектом цієї концепції є те, що циклічні спади і підйоми в економіці неоднакові за силою та тривалістю. Наприклад, якщо за значним спадом настане короткий підйом, то це означатиме виникнення великого дефіциту під час спаду, незначного підйому в період процвітання і, як наслідок, виникнення циклічного дефіциту бюджету.

Головна ідея функціонального фінансування – це забезпечення збалансованості економіки, а не бюджету. Поява профіцитів і дефіцитів і, як наслідок, державного боргу стоїть на другому місці. Насамперед головним є досягнення і підтримка макроекономічної стабільності [1].

Зменшити бюджетний дефіцит і, як результат, зменшити зовнішній державний борг можна шляхом зменшення витрат державного бюджету. Отже, другим фактором, що впливає на рівень державного зовнішнього боргу, є величина видатків державного бюджету країни.

Далі розглянемо вплив змін у видатковій частині державного бюджету на соціально-економічний розвиток країни.

Як видно із наведеної нижче діаграми (рис. 3), за останні одинадцять років державні видатки збільшилися майже у вісім разів. На це вплинули інфляційні процеси, а також результати фіскальної політики Уряду, яка полягає у прийнятті рішень з метою стабілізації економіки за допомогою змін у величині доходів та витрат державного бюджету. Прийняття таких рішень здійснюється заради балансування циклічних коливань в економіці, повної зайнятості населення, стабільного рівня цін, економічного росту та інше. Регулюючи економіку з метою підвищення рівня її розвитку шляхом використання методів фіскальної політики, Уряд впливає на рівень видатків та доходів державного бюджету країни.

Отже якщо різко зменшити видаткову частину державного бюджету, то зменшиться і сукупний попит, що може призвести до соціально-економічної кризи. На рис. 3 відображена динаміка видатків державного бюджету України [4, 6].

У роботі [3] розглядається політика державних заощаджень, яка в свою чергу допомогла б збалансувати доходи та витрати держави в цільовому періоді. Ідея політики державних заощаджень полягає у заощадженні коштів у період понаддоходів та покритті цими заощадженнями розривів в економічних процесах у період спаду економіки держави.

Уряд не зацікавлений у зниженні державних витрат, тому що це призведе до невдоволення громадян і, як наслідок, зниження рейтингу чинного Уряду, а тягар від зовнішнього державного боргу лягатиме на наступний

Уряд, через те, що час перебування при владі швидко минає.

Джерело: Державне казначейство України та МФУ [4, 6]

Рис. 3. Видатки державного бюджету України за 1999-2010 рр.

Державні заощадження не є політично нейтральними, що не дозволяє використовувати політику державного заощадження навіть у тому випадку, коли вона є економічно обґрунтованою [2].

Видаткову частину можна поповнити шляхом збільшення доходів державного бюджету країни. Але слід пам'ятати, що це призведе до збільшення податків, а збільшення податків, у свою чергу, лягатимуть додатковим навантаженням на населення держави. Підвищення податків або розширення податкової бази також негативно вплине на ділову активність підприємницьких структур, сприятиме ухиленню від сплати податків.

В табл. 2 та на рис. 4 показано динаміку змін у доходній частині бюджету.

Таблиця 2

Показники виконання Державного бюджету України
за січень-листопад 2006-2010 років

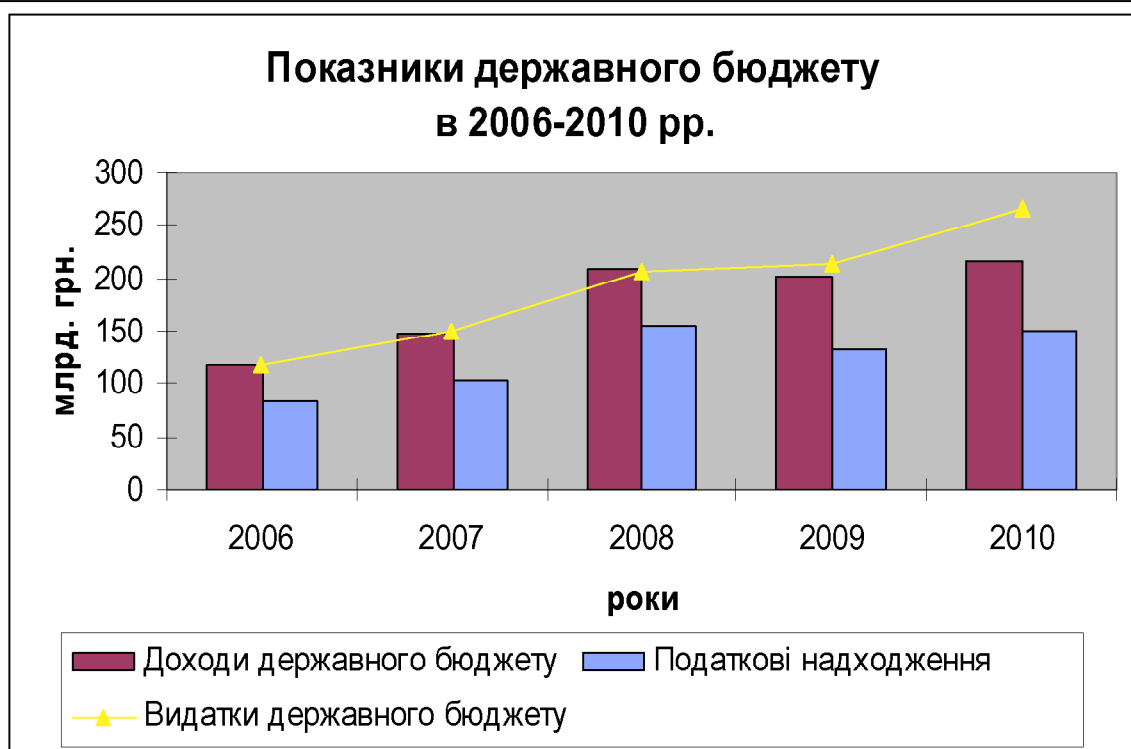
(млрд. грн.)

	2006	2007	2008	2009	2010
Доходи державного бюджету	118,75	147,43	207,95	200,56	215,28
<i>з них податкові надходження</i>	84,01	103,37	154,86	131,81	149,53
Видатки державного бюджету	117,95	149,42	205,50	214,28	266,73
<i>з них обслуговування державного боргу</i>	2,72	2,84	2,97	7,39	12,92
зовнішнього	1,95	2,23	2,41	3,88	3,54

За даними Міністерства фінансів України [5]

З рис. 4 видно, що у доходах державного бюджету основна частина належить податковим надходженням. Тож як зазначалося вище, якщо їх збільшити, то це призведе до податкового тягара як на громадян держави, так і на підприємців, а також призведе до зменшення інвестування в державі.

Зважаючи на зазначене вище, треба зауважити, що зменшення видатків країни є складною процедурою та має, крім того, негативні наслідки для економіки. Складання бездефіцитного бюджету країни повинно ґрунтуватися на глибоких знаннях та відчутті граничних меж економічних показників.

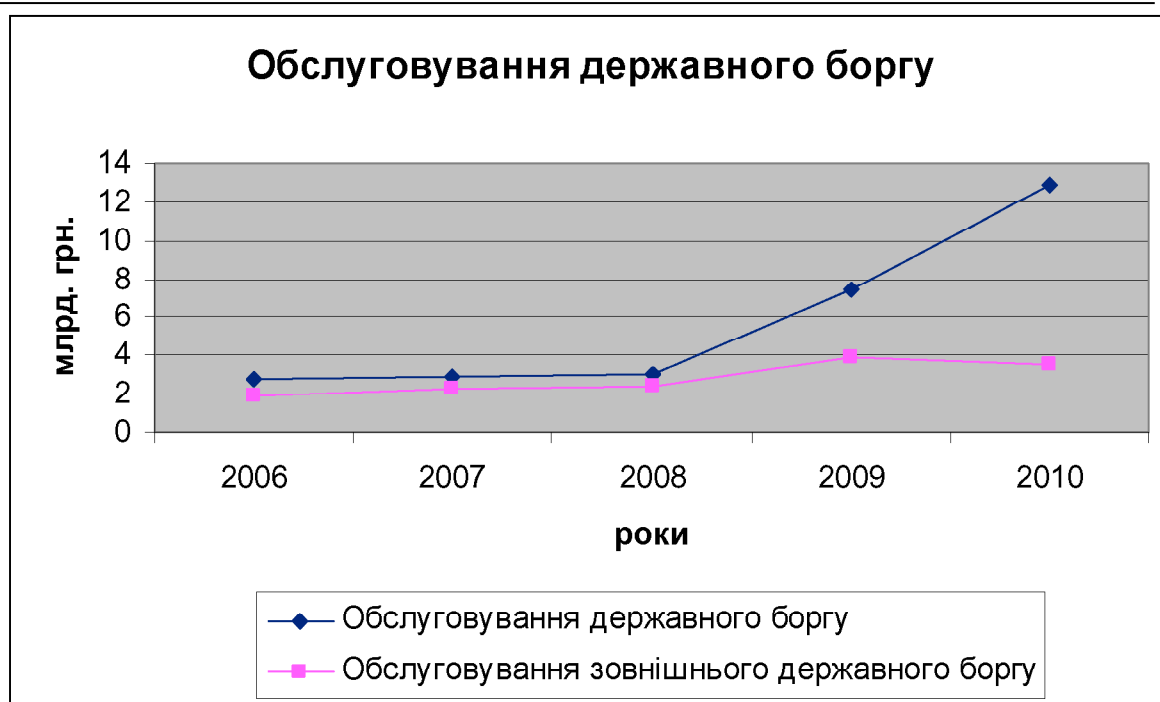

Джерело: Державне казначейство України та МФУ [4, 6]

Рис.4. Показники державного бюджету в 2006-2010 рр.

На рис. 5 проілюстрована динаміка обслуговування державного боргу, в тому числі і обслуговування зовнішніх державних запозичень.

Процес обслуговування державного боргу є складником бюджетного процесу. Під час складання проекту державного бюджету на наступний рік Міністерство фінансів враховує планові розрахунки департаменту державного боргу щодо обсягів платежів за державним боргом у наступному бюджетному році. Зазначені розрахунки виконуються у валютах кредитів. Перерахунок на національну валюту проводиться за прогнозним курсом валют до гривні з урахуванням оплати за конверсію. В умовах нестабільності міжнародних фінансових ринків це досить складний процес [3].

Джерело: Міністерство фінансів України [4]

Рис.5. Обслуговування державного боргу

Обслуговування державного боргу є обтяжливим для держави. Борг часто рефінансується, а не виплачується, а фактичні відсоткові платежі виплачуються в меншому обсязі, ніж заплановані. Це негативно впливатиме на економічний стан держави в майбутньому. Відмовитись від нових запозичень країна теж не може.

Висновки.

Державний борг може бути як безпечним, так і небезпечним для економіки країни, все залежить від його відносних показників та вмілого управління.

Бюджетний дефіцит є першою причиною виникнення державного боргу.

На сучасному етапі економічного розвитку бюджетний дефіцит має позитивні і негативні наслідки. Позитивний вплив бюджетного дефіциту виявляється у його стимулюючому ефекті, а державного боргу –

присутності ліквідних інструментів. Негативний вплив бюджетного дефіциту і державного боргу виявляються у витісненні інвестицій, зменшенні економічного потенціалу.

Політика державних заощаджень може позитивно вплинути на економічний розвиток, але це питання на даний час може тільки розглядатися.

Зменшення зовнішнього державного боргу шляхом зменшення видатків і відповідно збільшення доходів державного бюджету негативно впливає на економічну активність, тому що збільшується податкове навантаження, зменшується інвестування та інше.

Література

1. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с 14-го англ. изд. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 972 с.
2. Ушакова Н.М., Кучер Г.В., Александров В.Т., Недбаєва С.М. Державні фінанси: Управління державним боргом. У 5-ти томах. – Том 2. – Київ: НВП «АВТ лтд.», 2004. – 368 с.
3. Сухарев А.Н. От политики государственного долга к политике государственных сбережений // Проблемы современной экономики, №4 (32), 2009 г. [Режим доступу]: <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=26471>
4. Міністерство фінансів України: www.minfin.gov.ua
5. Державний комітет статистики України: www.ukrstat.gov.ua
Державне казначейство України: www.treasury.gov.ua

УДК 330.4:331.25(477)

В.М. Яненко

Сучасний стан пенсійного забезпечення в Україні

У статті розглянуто сучасний стан солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та проаналізовано основні показники функціонування недержавних пенсійних фондів.